

Türkiye' de Bitirilemeyen Projeler

Türkiye'nin sanayileşme hamlesi içinde kimi zaman seçim yatırımı olarak temeli atılan kimi zaman da ödenek bulamayan yatırımlara 130 milyar dolar gömüldü. Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2009 envanterine giren yarım kalmış 2 bin 232 projenin bitirilmesi için hâlâ 88 milyar dolara ihtiyaç var.

Bugün Türkiye'de özellikle sanayileşme hamlesinin yaşandığı 1960'lardan bu yana bitirilmemiş yatırımlara heba edilen kaynak miktarı Sayıştay raporlarına göre 130 milyar doları buldu. 2003'de 5 bin 556 adet olan yarım kalmış yatırımlardan ayıklama yapan DPT'nin 2009 Yatırım Programı'nda en eskisi 1954 tarihli 2 bin 332 yatırım projesi yer alıyor. Bugüne kadar milyarlarca dolar gömülen bu yatırımların bitirilmesi için ise hâlâ 88 milyar dolara daha ihtiyaç var.

Son 50 yıldır tamamlanmayı bekleyen projeler içinde 30'un üzerinde sulama projesi bulunuyor. DPT 2009 envanterine göre bu projelerden en eskisi "Aşağı Gediz Sulama Projesi." Proje "Gediz" adıyla 1954'te başladı. Aradan geçen zamanda 16 başbakan ve 40 hükümet eskiten proje hâlâ tamamlanamadı. 1965'te 9.6 milyon dolara mal olacağı planlanan proje, son DPT envanterine göre 2012'de bitecek. Projenin toplam maliyeti ise 600 milyon doları bulacak. Yani 55 yıldır tamamlanamayan projenin maliyeti, başladığı tarihten bu yana tam 60 kat artmış olacak. Proje, en iyi ihtimalle 65 yaşındayken DPT envanterine veda edecek. Yani Adnan Menderes'in ikinci, Türkiye'nin 20. hükümeti döneminde başlayan proje, 60. hükümet döneminde de sürüyor olacak.

Somut kayıplar konusunda ise Büyük Menderes Projesi ise durumun vahametini gösteren bir örnek. 1990'da nihai büyüklüğe ulaşan projenin o dönemki maliyeti 292 milyon dolardı. 2009 bütçesinde ise maliyet 1 milyar doların üzerine çıktı. 1980'lerde başlayan GAP sulama projesi henüz tamamlanamamış en büyük proje. Bölgeye büyük bir istihdam ve katma değer sağlayacağı bilinen projenin sadece yüzde 18'i bitmiş durumda. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası verilerine göre GAP'in kalbi bu kentteki sulama yatırımlarının tamamlanma oranı ise ancak yüzde 36.7.

Başlanan, unutulmuş ya da yetersiz ödeneklerle "sürünen" projeler arasında eğitim alanındaki birçok proje de önemli bir yer tutuyor. Örneğin Antalya Elmalı'da 1976'da yapımına başlanan ilçe kültür merkezi hâlâ bitmeyi bekliyor. Aynı dönemde yapımına başlanan 52 bitmemiş kültür merkezi, 1994'te yapılmaya başlayan 13 fen lisesi, 220 genel ve Anadolu lisesi, 1995 envanterinden bu yana yapılan 6 Anadolu güzel sanatlar lisesi, 1997'den bu yana bitirilemeyen 50 öğrenci pansiyonu temeli atılmış ama yarım kalmış kapalı yüzme havuzları gibi yatırımlar, Türkiye'nin toprağa gömülen kıt kaynaklarının belgesi gibi duruyor. Bu ve benzeri yatırımlar tamamlansa bile, zaman içinde katlanan proje maliyetleri yüzünden Türkiye hep kaybediyor.

Kaynak yetersizliği en büyük engel

Hazine Müsteşarlığı ve DPT müsteşar yardımcılığı görevlerinde bulunan CHP Tekirdağ Milletvekili Faik ztrak, DPT envanterinde bulunan proje sayısındaki artışı "Bazen çok baskı olabilirdi veya denekler düşük olurdu. Böyle zamanlarda projeler 'etüt proje' adı altında programa alınır ve düşük bedellerle yrtlrlerdiler" sözleri ile açıklıyor. ztrak, bitmeyen projeler konusunda da şunları söylüyor: "lkenin kaynakları olsa daha hızlı kaynak ayrılabilir ve tamamlanabilir. Ama bu ülkenin kamu kaynaklarının yeterlilik problemleri var. Bu yüzden etap etap tamamlanması gerekiyor. Başka projelerin gerçekleşmesi için aşırı baskı yapılması yüzünden bu tip projeler gecikiyor. Tabii kimi zaman bunlar, çok büyük bir kaynak kaybı yaratıyor. Sulama amacıyla proje yapıyorsunuz, sulama kanallarını yapamıyorsunuz. Fizibilityi ortadan kaldırıyor. Bunu göze alıyor siyasilere. Bu biraz siyasinin fayda eğrisi ile ülkenin kaynak arzı eğrisinin çakıştırma çabasını bir tek DPT gösteriyor."

Ekolojik denge de olumsuz etkilendi

Bir türlü bitmeyen projelerin ekonomiye verdiği zarar, maliyet artışları ve boşa harcanan milyarlarla sınırlı değil. Örneğin, 2009 deneğiyle 54.5 yıl sonra bitecek olan ve henüz üçte biri tamamlanan Bafra Sulama Projesi, yalnızca ekonomik hayatı değil ekolojik dengeyi de olumsuz etkiliyor. Bitmeyen proje yüzünden zorda kalan çiftçinin yeraltı sularına yöneldiğini anlatan Samsun Ziraat Mühendisleri Odası şube Başkanı Prof. Dr. Zeki Acar, "ifti suyu çekerken elektrikli pompalar kullanıyor ve maliyet yükseliyor. Aynı zamanda hepsinin analizi yapılmadığı için bu sular, ovada tuzlanma sorununa yol açıyor. Denize kıyısı olan bölgelerde hızla çekilen yeraltı sularının yataklarını deniz suyunun istila etme riski de var. Bekleyen büyük bir tehlike daha var. Çiftçi tarafından sömürülen yeraltı suları ile beslenen Bafra civarındaki gller ve Kızılırmak Deltası'nda su seviyesi günden güne azalıyor. Bitmeyen sulama projesi doğayı da öldürüyor" dedi.

BİTMEK BİLMEYEN PROJELER

1954 / Aşağı Gediz Projesi

Proje Gediz adıyla 1954'te başladı. İlk DPT planı 1963'te yapıldığı için envantere bu yıl koduyla girdi. 1965 DPT planında revize edildi. Aşağı Gediz oldu. 1965'te toplamı maliyeti 87.790.000 TL yani, 9 milyon 668 bin 502 dolardı. 2124 hektometreküp depolama, 108 bin 200 hektar sulama 56 bin 412 hektar taşkın kapasiteli nihai şeklini 2000'de aldı. Projenin 2004'te bitirilmesi ve 353 milyon 397 bin dolara mal olması hedefleniyordu. Ancak 2009 envanterinde projenin bitiş tarihi 2012 olarak kayda geçti. 2009 rakamları ile 599 milyon 865

bin dolar olan bütçenin tamamlanması için 5 milyon dolar civarında kaynak gerekiyor. Aslında projenin yüzde 99'u tamamlanmış görünüyor. Ama 835 bin TL'lik 2009 ödeneği hesaplandığında Aşağı Gediz'in DPT envanterinden çıkarılması için 9.6 yıl daha gerekiyor.

1976 / Antalya Elmalı İlçe Kültür Merkezi

1976'da programa alındı. İlk kez 1994'te tekil olarak bütçeye girdi. 1995'te bitmesi gerekiyordu. Proje bedeli 2 milyon 132 bin dolardı. 2009'a gelindiğinde ise yaklaşık beş milyon dolar harcanmış durumda olan kültür merkezinin yapımı için 3 milyon dolar daha gerekiyor. 2009 için ayrılan ödenek 200.000 TL. Bu da merkezin 21.7 yıl sonra tamamlanacağını gösteriyor.

1965 / Bozkır-Hadim-Adiller (Konya-Karaman)

100 km'lik yol, 1965'te programa alındı. 1968 bütçesinde 550 bin dolar maliyetle 1972'de bitecek şekilde planlandı. 2009'a gelindiğinde harcanan para 32 milyon dolara çıktı. Yolun tamamlanması için 7 milyon dolar daha gerekiyor. 2009 bütçesindeki 500.000 TL payla 20.6 yıl sonra bitmesi mümkün görünüyor.

1966 / Büyük Menderes Projesi

Projenin başlangıcı 1962. Aşağı Büyük Menderes Projesi olarak 1966'da bütçelendirildi. 1974'te bitmesi gerekiyordu. Proje sürekli revize edildi. Nihai büyüklüğüne 1990'da ulaştı. 1100 hektometre depolama, 95297 hektar sulama, 35000 hektar taşkın kapasiteye ulaştı. 1994'te bitmesi öngörüldü. 2009'da 2001'de bitmesi planlandı. Şu anki durum itibariyle ancak yüzde 93'ü bitirilebildi. Hayli ciddi bir ödeneye sahip olsa da, bu haliyle bile 2017 civarında bitecek.

1977 / Hopa-Kemalpaşa-Sarp Karayolu

30 km'lik yol, başladığı gibi hızla bitirirse 1981'de hizmete girecekti ve o dönemde 17 milyon 825 bin dolarlık maliyeti vardı. Oysa gelinen aşamada 173 milyon dolar harcanan yolun 2009 ödeneği sürdüğü takdirde 53.2 yılda bitmesi mümkün görünüyor.

1990 / Bafra Ovası Sulaması

47.727 hektar sulama kapasiteli proje 1990'da başladı. Nihai büyüklüğe 1997'de erişti. 181 milyon dolara mal olacaktı. Bugünkü maliyeti 420 milyon dolara çıktı. 135 milyon dolar harcandı. 2009 ödeneği 5 milyon dolar. Bu ödenekle 54.5 yıl sonra bitecek.

1991 / Bingöl-Gözeler

8 başbakan 13 hükümet eskiten DAP kapsamındaki 19 hektometre depolama, 1572 hektar sulama kapasiteli projenin yapımına 1991'de başlandı. Hesaba göre 1995'te bitecek, 45.400.000.000 TL yani 15 milyon 480 bin dolara mal olacaktı.

Ama 2009 planına göre maliyet şu anda 50 milyon civarında. Bugüne kadar harcanan para 20 milyon dolar kadar. 2009'da bu projeye ayrılan pay yalnızca bin TL. Biterse Yeniköy, Sarıçiçek, Kardeşler, İbraman, Dere-Nazik, Gözeler, Dik, Kumgeçit, Çeltiksuyu gibi birçok köy sulu tarım imkânına kavuşacak. Ama bitmesi mümkün görünmüyor.

1995 / Koyuntepe ve Hamzadere Barajları

213 hektometreküp depolama, 29235 hektar sulama, 975 hektar taşkın kapasiteli proje nihai büyüklüğe 1998'de erişti. Nihai büyüklüğe eriştiği proje bedeli 185 milyon dolardı. Şimdi 367 milyon dolara yükseldi. 74 milyon doları harcandı. 2009 ödeneği 3 milyon dolar. Bitmesi için 110 yıl gerekiyor.

1995 / Ankara Kalecik Ruh ve Sinir Hastahıkları Hastanesi

200 yataklı planlanan hastanenin yapımına 1995'te başladı. İlk proje bedeli 7.5 milyon dolar civarındaydı. 2009'a geldiğinde 5 milyon dolar harcanan hastanenin bitmesi için 13.5 milyon dolar daha gerekiyor. 2009 ödeneği ise 950.000 TL. Bu hızla proje 19.9 yıl sonra bitecek gibi görünüyor.

1996 / Konya Meram Devlet Hastanesi'ne bağlı Onkoloji Hastanesi

1996'da yapımına başlandı. 200 yatak ve 31250 metrekare kapasiteli ve 7 milyon dolarlık bir projeydi. 2009 bütçesindeki maliyeti 31 milyon dolara çıktı. Bugüne kadar 19 milyon dolar harcandı. 2009 bütçesinde 5 milyon dolar ayrıldı. 2010'da bitmesi planlanıyordu; ama bu haliyle bile 2.5 yıl sonra bitebilecek.

2000 / Okulların Deprem Dayanıklılığının Artırılması Projesi

Proje 81 ili kapsıyor ve 2000-2011 arasında bitmesi öngörülüyor. Oysa 750.000.000 TL bedelli projeye harcanan miktar yalnızca 127.400.000 TL. 2009'da 70.975.000 TL daha harcanması planlanmış durumda. Bu hesapla 8.7 yıl daha sürecek bu proje sırasında deprem yaşanmamasını ummaktan başka çare yok gibi görünüyor.

Türkiye yarım kalmış yatırım stokundan 1960'lardan beri kurtulamıyor. Her gelen iktidar yarım kalan projelerden kurtuluş yolunu envanterden çıkarmakta buluyor. En ciddi ayıklama 2001 kriziyle başlayıp AKP iktidarı ile sürdü. 8 yılda 3 bin 200 proje envanterden çıkarıldı .

Türkiye'nin kıt kaynaklarına rağmen temeli atılıp yıllarca ödenek aktarılan yarım kalmış 5 bin 556 projeden gerçekliliğini ve gerekliliğini yitiren 3 bin 200 proje, 2001'den itibaren Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) envanterinden çıkarıldı. Bu projelerden 1000 tanesi AKP iktidarı döneminde yatırım programından çıkarıldı. Ancak bu dönemde de siyasi amaçlı kamu yatırımlarının bittiğini söylemek mümkün değil. 1000 TL gibi küçük bir "iz bedeli" ile bütçeye girerek

hayatietini sürdüren binlerce proje bitirilmeyi bekliyor. Ayrıca DPT envanterine göre 2002'de 114 milyar dolar bedelle giren 4 bin 414 projenin sayısı 2009'da 2 bin 332'ye düştü ama bu yatırımlara ayrılması gereken tutar 160.7 milyar dolara çıktı.

Türkiye bitirilemeyen kamu yatırım stokunu yıllardır tartışıyor. Kaynak yetersizliği nedeniyle bitirilemeyen bu projelerden zaman zaman toplu olarak kurtulmaya çalışılıyor. Bu kapsamda 1990'lı yıllarda beş bini geçen proje sayısı için ilk olarak 1991'de toplulaştırma yapıldı ve sayı azaltıldı. Daha sonra ise 2001 krizinin de etkisiyle proje sayısı ciddi oranda düşürüldü. AKP iktidarı dönemine gelindiğinde ise yeniden ele alınan ve gözden geçirilen projeler 2006'da 2 bin 525'e kadar azaltıldı.

Son hükümet döneminde özellikle Doğu ve Güneydoğu'da sağlık, ulaştırma ve enerji alanlarında pek çok projeye hayat verdi ve bitmesi için önemli adımlar attı. Ancak aynı dönemde, kültür merkezleri ve spor kompleksleri konusunda benzer kararlılığı gösteremedi. Toplam tutarı 61 milyar 585 milyon 154 bin TL olan tarım projelerine ayrılan ödenek de ciddi bir ilerleme sağlayamadı.

Proje mezarlığına atılanlar

AKP'nin gözden çıkardığı projeler arasında irili ufaklı farklı projeler var. Bu projelerin mezara giderken beraberlerinde toprağa gömdükleri para da ciddi oranlarda. Birkaç örnek vermek gerekirse 2001'de o dönemin fiyatıyla 3 katrilyon 535 milyar liralık beş enerji projesi envanterden düştü. Hükümetin enerji yatırımlarını rasyonelleştirme hedefiyle envanterden çıkarılan bu projelerden yalnızca Afşin-Elbistan C Termik Santrali'ne 870 milyar TL harcanmıştı. Rize İyidere Barajı'nın da proje bedeli 255.9 trilyon TL, yapılan ödeme 10 milyar TL'ydı. Bu para da çöpe gitti.

Bunların yanı sıra Antalya'daki kapalı yüzme havuzu projesi 2002'de programından çıkarıldı. Aydın Bozdoğan'da 25 yataklı devlet hastanesi 1996'da plana girdi. 2004'te programdan çıkarıldı. 50 yatak ve 10 lojman üzerinden 1994'te başlanan Adana Karataş'taki Abdullah Tekin Devlet Hastanesi'nin DPT envanterlerindeki izine en son 2004'te rastlandı. O tarihe kadar hastaneye 1 milyon 285 bin 716 dolar harcanmıştı.

Ağrı otoyolu için her yıl ihale var

Yarım kalan yatırımlar konusunda ise işbaşındaki hükümet özellikle karayolları yapımına ilgi gösterdi. Ancak burada da yanlış yatırımlarla milyarlar toprağa gömülmeye devam ediyor. Ağrı Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Mehmet Erat, kent çevresindeki yolların kötü standartlarda yapılması nedeniyle her yıl yeni ihale açıldığını belirterek, "Aynı yollar her sene yeniden yapılıyor. Bu durum çok rahatsızlık veriyor" diyor.

İZ ÖDENEKLE SÜRÜNEN PROJELER

1991 / Erzincan Kapalı Yüzme Havuzu

1991'de Erzincan, 1994'te Elazığ kapalı yüzme havuzları DPT planına girdi. Erzincan havuzunun maliyeti 2 milyon dolar, Elazığ'ınki 1 milyon 800 bin dolardı. 2009 itibariyle Erzincan'a 2 milyon 755 bin dolar, Elazığ'a 7 milyon dolar harcandı. Sonra 2009 ödeneğinde bu iki yapıya 2'şer bin TL ödenek ayrıldı.

1991 / Şırnak Merkez Polis Lojmanları

DPT Planı'na 270 daire olarak girdi. Müteahhit iflas gerekçesi ile inşaatı bıraktı. Toplam 4.5 milyon dolara yakın harcama yapıldı. Şu anda birkaç blokta ikamet sürüyor. 8 temel ise çürümeye terk edilmiş vaziyette . Projeye 2009'da 50 bin TL ayrılmış görünüyor. Ancak meseleyi bilenler ortada bir inşaat olmadığını söylüyor.

1995 / Amik-Afrin (Reyhanlı Barajı ve Sulaması)

2001'de bitecekti. 2009'a gelindiğinde bitiş tarihi 2014'e ötelendi. Ancak harcama hep "0" oldu. 2009'da kıpırdanma yaşandı ve 1.000 TL'lik ödenek ayrıldı.

1997 / Bolu-Gerede (Deri) OSB

Aradan geçen 12 yılda OSB'nin ancak arıtma tesisi ve kamulaştırmaların da bir bölümü yapılabildi. 21 milyon dolarlık bütçenin üçte biri harcandı. 2009'da 5 bin TL'lik ödenek ayrıldı.

1997 / Edirne Demirhanlı Havaalanı

1997'de temeli atıldı. Ancak İl Özel İdare maliyeti karşılayamadı. Projenin DPT envanterine girmesi için çaba gösterilmesine karar verildi. 2001 rakamlarıyla 930 milyar TL harcama yapılan havaalanı atıl durumda.

1998 / Ankara İçmesuyu II. Merhale

Proje bedeli olan 332 milyon doların yalnızca 9.3 milyonu harcandı. 2009'da 1.000 TL ödenek ayrıldı.

2004 / Hakkari OSB

2004'te projelendirildi. Arazi tahsisi yapıldı; ama henüz altyapı çalışması başlatılmadı. 1.5 milyon dolar harcandı. 2.5 milyon dolara daha ihtiyaç var. 2009 payı 5 bin TL.

Yatırım planlaması ve bunlara uyulmaması mevzunda bugünkü hükümette diğer iktidarlardan çok farklı değil. Aşağıdaki bazı projeler hükümetin bu konudaki yeteneğini gözler önüne seriyor.

Konya-Akşehir Bölünmüş Yolu

123 km'lik yol, 2005'te DPT planına girdi. 2012'de bitmesi gerekiyor. Toplam bedel 101.588.000 TL. Oysa harcanan para yalnızca 9.990.000 TL. 2009 ödeneği ise 250.000 TL. Bu ödenekle yol 366 yıl sonra bitecek.

Diyarbakır-Mardin Bölünmüş Yolu

91 km'lik yol 2003'te DPT planına girdi. 2012'de bitmesi gerekiyor. Proje bedeli 97.073.000 TL. Şu ana kadar harcanan para 11.295.000 TL. 2009 ödeneği 3.500.000 TL. Bu hızla projenin bitişi 24.5 yılı bulacak.

Yukarı Murat 1. Merhale

2004'te DPT planına giren proje Ağrı için önemli ve 373 hektometreküp depolama, 15927 hektarlık sulama kapasitesine sahip. Bedeli 60.271.000 TL. Şu ana kadar bir harcama yok. 2009 ödeneği 1.000 TL.

Havaalanları

2008'de plana giren ve 2011'de bitmesi gereken havaalanları da iz bedellerle bekletiliyor. Örneğin 70.070.000 TL bedelindeki Şırnak Havaalanı projesine ayrılan 2009 ödeneği 3.000 TL. Aynı şekilde 97.020.000 TL bedelli Hakkari Yüksekova ve 45.276.000 TL bedelli Iğdır havaalanları Şırnak'tan daha şanslı. Çünkü onların 2009 payları 4'er bin TL.

Ankara-Polatlı-Afyonkarahisar-Uşak-İzmir Demiryolu

594 km'lik projenin bedeli 3 milyar 151 milyon TL. Şu ana kadar 0 TL harcandı. 2009'da ödeneği artırıldı ve bin TL oldu.

Bandırma Bursa Ayazma Osmaneli Demiryolu

2008'de plana alınan 190 km'lik yüksek standartlı demiryolu yapımı projesinin 2011'de bitirilmesi öngörülüyor. Bedeli 851 milyon 200 bin TL olan projeye 2008'de para ayrılmazken 2009'da ayrılan ödenek 1.000 TL oldu.

Halkalı-Kapıkule Yeni Demiryolu İnşaatı

İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne'den geçecek 230 km'lik demiryolu 2007'de DPT planına alındı. 2012'de bitirilmesi gerekiyor. 1 milyar 635 milyon 556 bin TL bedelli projenin 2009 ödeneği 3.000 TL.

Çandarlı Limanı

2008'de plana alınan limanın proje bedeli 393 milyon 470 bin TL. 2012'de bitirilmesi planlanan limana 2009'da ayrılan ödenek ise 10 bin TL.

Projelere ayrılan ödenekler yetmiyor

<u>Tarih Adı</u>	<u>Gereken (TL)</u>	<u>2009 payı (TL)</u>
1994 Alanya Kapalı Yüzme Havuzu	3.971.000	2.000
1993 Çorum Merkez Polis Okulu	7.276.000	1.000
1993 Pozantı Elmalı Kayak Merkezi	3.287.000	1.000
1994 Çorum Kargı Antrenman Spor Salonu	1.549.000	1.000
1993 Spor salonu Bingöl-Merkez	14.262.000	2.000
1995 Uludağ Kayak Eğitim Merkezi	9.000.000	1.000
1999 Davutlar Güzelçamlı Çevre Projesi	138.000.000	-----